

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ЧЕРВОНОПИСЬКИЙ ВАДИМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.92

ВИНА У АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Закладі вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права».

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор
Сибіга Олександр Миколайович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри конституційного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Губанова Тамара Олексіївна,
Фінансово-правовий коледж,
директор;

доктор юридичних наук, професор
Тильчик В'ячеслав В'ячеславович,
Київський університет інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться «19» квітня 2024 року о «13⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «19» березня 2024 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.П. Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Однією з традиційних категорій адміністративного права є категорія вини, яка є вагомим складником адміністративно-правової відповідальності. Так склалося, що вина є, по-перше, однією з умов у різних видах адміністративно-правових відносин, по-друге, вона впливає на розмір відповідальності правопорушника. Крім того, європейська концепція вини взаємозв'язана з концепцією свободи: в той час як існування свободи дозволяє діяти закону, вина є підтвердженням того, що свобода існувала в момент заподіяння шкоди. Відповідно, з цієї точки зору легко провести різницю між неправомірністю і виною.

Правове значення вини у національному законі досить чітко закріплено, проте вона викликає жваві дискусії у доктрині, особливо щодо обґрунтованості принципу вини та вини юридичної особи як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, а також щодо питання, пов'язаного з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень. Все наведене призводить до неоднорідного сприйняття цієї категорії правозастосовною практикою.

У межах науково-теоретичних публікацій та практичних розробок вина розглядається через її розуміння як елементу делікту (Ю. Легеза, О. Церковна та ін.); підставу застосування відповідальності (В. Колпаков, М. Коржанський, Д. Лук'янець, Д. Рябікін та ін.); як принцип відповідальності (Д. Михайленко, В. Примак); як передумову або умову відповідальності (І. Канзафарова, Б. Карнаух, Л. Касьяненко та ін.).

Питанню адміністративної відповідальності у спеціальній літературі було присвячено чимало уваги. Цією проблематикою займалися такі науковці, як В. Авер'янов, А. Агапов, О. Андрійко, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, В. Білоус, І. Голосніченко, Т. Губанова, Є. Додін, Г. Забарний, Р. Калюжний, С. Ківалов, Л. Коваль, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, В. Копейчиков, О. Кузьменко, Є. Курінний, А. Лунєв, Н. Матюхіна, Н. Нижник, В. Опришко, О. Остапенко, С. Продайко, О. Рябченко, С. Стеценко, В. Тильчик, М. Тищенко, О. Фрицький, В. Шамрай, В. Шкарупа та інші.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження вини в адміністративно-деліктних правовідносинах є праці учених: В. Авер'янова, О. Альохіна, О. Андрійко, Ю. Битяка, І. Голосніченко, Є. Додіна, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Лук'янова, А. Селіванова, В. Шкарупи та інших. Проте комплексного аналізу досліджуваного інституту не проводилось уже більше двадцяти років, а наявні дослідження носять досить фрагментарний характер. Все наведене призводить до необхідності ґрунтовного дослідження інституту адміністративно-деліктних правовідносин – вини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 р.,

затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, кримінального права і процесу Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права». Внесок здобувача полягає у виявленні сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у поглибленні знань, підходів до розуміння сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі *задачі*:

- висвітлити концептуальний підхід до розуміння сутності категорії «вина»;
- охарактеризувати поняття, ознаки, правові підстави виникнення, зміни та припинення адміністративно-деліктних правовідносин;
- встановити вину як елемент адміністративно-деліктних правовідносин;
- відобразити форми та види вини в адміністративно-деліктних правовідносинах;
- вивчити зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах;
- з'ясувати особливості встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення;
- встановити зміст вини юридичної особи як елемента адміністративно-деліктних правовідносин;
- обґрунтувати напрями забезпечення ефективності реалізації інституту вини як елемента адміністративно-деліктних правовідносин.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, пов'язані із визначенням змісту, сутності, форм та видів вини як елемента адміністративної відповідальності.

Предметом дослідження є вина в адміністративно-деліктних правовідносинах.

Методи дослідження. Досягнення мети дослідження, що полягає у поглибленні знань, підходів до розуміння сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел, вимагає застосування сукупності загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Застосування порівняльно-правового методу покладено в основу здійснення характеристики зарубіжного досвіду правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах (підрозділи 2.1, 2.3). Впровадження діалектичних методів наукового пізнання стали основою для формування авторських підходів до встановлення змісту таких категорій, як «вина», «адміністративно-деліктні правовідносини» та ін. (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3). Вироблення структури встановлення вини як

елементу механізму адміністративної відповідальності базувалось на застосуванні методів аналізу та синтезу, логічних умовиводів (підрозділи 2.2, 2.3). Із застосуванням системного методу та методу моделювання обґрунтовано напрями забезпечення ефективності застосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах (підрозділ 1.4, розділ 2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти з питань визначення вини в адміністративно-деліктних правовідносинах. Обґрунтування авторських висновків щодо встановлення змісту та сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах здійснено із застосуванням практики законодавчого врегулювання цієї інституції у таких зарубіжних державах, як: Республіка Польща, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України за період 2018–2023 рр., щодо встановлення кількісних та якісних показників адміністративних деліктів, відомості Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів Міністерства цифровізації України та інших органів державної влади й місцевого самоврядування.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики вини в адміністративно-деліктних правовідносинах. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано доцільність розуміння «винна особа» як особи, внаслідок діяння якої було заподіяно шкоду, перебуваючи в умовах, в яких існувало не менш ніж дві доступні альтернативні форми волевиявлення, де хоча б одна із них є законною та правомірною, але при цьому особа вибрала інший варіант – протиправну дію чи бездіяльність;

– сформовано авторський підхід до розуміння вини вольового усвідомлення особою значення діяння, відношення до можливості настання протиправних наслідків, що свідчать про недобросовісність та нерозсудливість її діяння, що спричинює порушення прав та інтересів інших учасників правовідносин;

удосконалено:

– наукові положення до розуміння вини як: елементу делікту; підстави застосування відповідальності; принципу відповідальності; передумови або умови відповідальності;

– наукові підходи до розуміння вини юридичної особи в адміністративному праві та вказано, що наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми

ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій, оскільки вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до концептуальних основ інституту вини як елементу адміністративного правопорушення та вказано, що вина є формою поведінки правопорушника, що кардинально відрізняє цю категорію від категорії вини як інституту кримінального права;

– визначення системи ознак адміністративно-деліктних відносин, де виокремлено загальні ознаки (вольовий характер дій правопорушника; історично зумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони; нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи; санкціонування державою; та спеціальні ознаки (необхідність дотримання процедури застосування правообмежувального заборонного впливу; наявність спеціального суб'єктного складу правовідносин; оперативність застосування адміністративних стягнень);

– наукові підходи до періодизації виникнення та розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб: 1) перший етап (1921–1961) пов'язаний з виникненням та визначенням адміністративної відповідальності юридичних осіб; 2) другий етап (1961–1981), на якому адміністративна відповідальність юридичних осіб була замінена особистою відповідальністю їх керівників та посадових осіб; 3) третій етап (1981–1991), на якому було встановлено, що відповідальність покладається лише на фізичних осіб; 4) четвертий етап (1991 – і дотепер), на якому найважливішим атрибутом адміністративної відповідальності юридичних осіб є застосування адміністративних стягнень до юридичних осіб за адміністративні правопорушення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення особливостей визначення сутності вини в адміністративно-деліктних правовідносинах можуть становити основу для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до адміністративно-деліктного законодавства України щодо визначення змісту вини як умови адміністративного правопорушення;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-деліктного законодавства в Україні, його загальнотеоретичних засад та принципів;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес» у

процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.); «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.); «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 4 наукових статтях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у тому числі основного тексту – 153 сторінки. Список використаних джерел налічує 264 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність вибраної теми дисертації, висвітлено її зв'язок із науковими програмами, планами й темами, проаналізовано загальний стан наукової розробленості теми; визначено мету й завдання дослідження, сформульовано об'єкт і предмет, названо основні методологічні підходи до дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, а також наведено відомості про апробацію і публікацію результатів дослідження, його структуру.

Розділ 1 «Загальнотеоретична характеристика вини в адміністративно-деліктних правовідносинах» складається з чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Концептуальний підхід до розуміння сутності категорії «вина»»** визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представників як загальнотеоретичної правової науки, так і представників галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць. Зроблено висновок, що в межах науково-теоретичних публікацій та практичних розробок вина розглядається через її розуміння як елементу делікту (О. Церковна, Ю. Легеза та ін.); підставу застосування відповідальності (Д. Лук'янець, Д. Рябікін, В. Колпаков, М. Коржанський та ін.); як принцип відповідальності (В. Примак, Д. Михайленко); як передумову або умову відповідальності (Б. Карнаух, І. Канзафарова, Л. Касьяненко та ін.).

З'ясовано, що в межах приватно-правових відносин доведення вини як елементу правопорушення належить до факультативних вимог процесуального закріплення підстав застосування юридичних санкцій, тоді як для публічно-правового регулювання відповідальності вина часто розглядається як правовий імператив, що відповідно виключає визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного делікту.

Зроблено висновок, що в межах адміністративно-правової та фінансово-правової науки формується науковий підхід, що, попри відсутність прямої вказівки у нормативних положеннях чинного деліктного законодавства положень про те, що юридична особа може бути суб'єктом відповідальності за правопорушення, передбачені КУпАП, і має визнаватися носієм адміністративної деліктоздатності.

У *підрозділі 1.2 «Адміністративно-деліктні правовідносини: поняття, сутність, класифікація»* визначено, що в Україні наявна проблема низького рівня ефективності адміністративно-деліктної відповідальності, що вимагає звернення дослідницької уваги до визначення її змісту. Обґрунтовано відсутність комплексного підходу до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин на рівні окремого монографічного дослідження. З'ясовано, що адміністративно-деліктна відповідальність є: механізмом, що застосовується державою задля захисту прав і інтересів особи в різних сферах соціального життя; як засіб публічного адміністрування.

Визначено, що дотримання історично зумовленої доцільності визнання того чи іншого діяння адміністративним правопорушенням обґрунтовує мінливість та плинність адміністративно-деліктних правовідносин, що зумовлює їх постійне перебування у стадії реформування. Обґрунтовано, що адміністративно-деліктні правовідносини виникають у межах норм про адміністративну відповідальність і не можуть існувати поза межами санкціонованого державою примусу, обмежень та заборон.

Визначено, що адміністративно-деліктні відносини характеризуються певною сукупністю загальних та спеціальних ознак. До загальних ознак адміністративно-деліктних відносин, що визначають їх схожість з іншими видами деліктних правовідносин, віднесено: вольовий характер дій правопорушника, що визначають спрямування їх дій чи діяльності; історично зумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони; нормативну форму взаємодії держави, суспільства та особи; санкціонування державою. Спеціальними ознаками адміністративно-деліктних правовідносин визначено: необхідність дотримання процедури застосування правообмежувального заборонного впливу; наявність спеціального суб'єктного складу правовідносин; оперативність застосування адміністративних стягнень.

Наголошено, що проблемою реалізації адміністративно-деліктних правовідносин є відсутність приватного обвинувачення в межах їх процедури застосування відносин примирення. Визначено, що запровадження інституту примирення для адміністративно-деліктних відносин зменшить як рівень вчинення адміністративних деліктів, так і підвищить рівень ефективності

виконання адміністративних стягнень та реалізації функції відновлення порушеного права внаслідок вчинення адміністративного проступку.

Обґрунтовано іманентний характер адміністративно-деліктних відносин, що засвідчує наявний між суб'єктами, об'єктами та процедурами зв'язок, що становить внутрішній зміст таких відносин. Зроблено висновок про тісний зв'язок між правопорушенням (деліктом), відповідальністю за нього і процедурами його розгляду та стягнення. Підкреслено, що іманентність адміністративно-деліктних відносин визначається тим, що вони становлять єдиний комплекс, в якому правопорушення (делікт) не лише порушує норми права, а й активує механізми відповідальності, визначені законом, що є важливим для забезпечення ефективного вжиття заходів адміністративної відповідальності, а також для забезпечення стабільності і послідовності в правовідносинах, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями.

Визначено, що структура адміністративно-деліктних правовідносин є трьохелементною і складається із: об'єктів, суб'єктів та змісту як сукупності прав та обов'язків суб'єктів, що реалізуються у взаємодії між учасниками правовідносин. Підкреслено, що участь суб'єктів визначається обсягом їх адміністративної правосуб'єктності і, зокрема, адміністративної деліктоздатності як здатності неухильно виконувати покладений на нього обов'язок, що у разі неналежності виконання призводить до застосування заходів правообмежувального впливу на особу.

Адміністративно-деліктні правовідносини класифіковано за такими критеріями, як: кількісні та якісні характеристики суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин (двосторонні адміністративно-деліктні правовідносини та двосторонні адміністративно-деліктні відносини із множинністю учасників); за суб'єктом провадження (справи, де правозастосування реалізується адміністративними комісіями; справи, де правозастосування реалізується судом; справи, де правозастосування реалізується органами місцевого самоврядування та місцевими адміністративними органами; справи, де правозастосування реалізується органами Національної поліції; справи, де правозастосування реалізується іншими контрольно-наглядовими інстанціями); сфера суспільних правовідносин – адміністративно-деліктні правовідносини, що виникають у сфері охорони праці; у сфері охорони здоров'я населення; у сфері власності; у сфері охорони довкілля та дотримання вимог раціонального використання природних ресурсів; у сфері сільського господарства; у сфері транспорту; у сфері житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою; у сфері торгівлі, громадського харчування, сфері послуг; у галузі фінансів і підприємницькій діяльності; у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання; у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки; у сфері забезпечення порядку управління; у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлення порядку його забезпечення.

У підрозділі 1.3 «Вина як елемент адміністративно-деліктних правовідносин» аргументовано, що розуміння вини в межах деліктних правовідносин виходить із застосування таких науково-теоретичних концептів, як концепт психологічної теорії та концепт поведінкової теорії. Встановлено, що відповідно до змісту психологічної теорії вини її сутність полягає у встановленні певного емоційного стану людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень. Визначено, що головним недоліком психологічної теорії вини є те, що вона не відображає контекстуальні та соціокультурні визначники вини, які мають значення у правовій сфері. З'ясовано, що вина відповідно до поведінкової теорії належить до об'єктивних елементів деліктних правовідносин і має визначатися як дотримання вимог правомірності, що характеризує діяльність як юридичної особи, так і фізичної особи.

Визначено, що зміст вини відповідно до поведінкової теорії перебуває у безпосередній залежності від встановлення об'єктивної оцінки вчиненого діяння. Обґрунтовано розуміння вини відповідно до поведінкового концепту як міри та обсягу необхідних та вживаних дій, які мали б бути вчинені особою задля усунення негативних наслідків неправомірного діяння. Зроблено висновок, що визначення вини особи має відбуватися у здійсненні оцінки рівня та ступеня сприяння особи у ненастанні шкоди чи її мінімізації, а не лише у ставленні особи до наслідків. Визначено, що основою адміністративно-деліктних правовідносин є склад адміністративного правопорушення. Встановлено, що складом адміністративного правопорушення є сукупність основних та додаткових ознак, об'єктивних та суб'єктивних елементів, що характеризують вчинене діяння.

Об'єктом адміністративного проступку визначено ті суспільні відносини чи цінності, на які впливає протиправне діяння, що порушує адміністративне законодавство. Об'єктивну сторону адміністративного правопорушення пов'язано зі здійсненням характеристики діяння, часу і місця його вчинення; способу вчинення правопорушення; настанням шкоди та визначенням зв'язку між цими піделементами. Обґрунтовано висновок, що в межах характеристики об'єктивної сторони адміністративного правопорушення необхідно говорити про реалізацію вини як відображення діяння.

Визначено, що в Україні відсутній єдиний підхід до розуміння змісту суб'єкта відповідальності, що може варіюватися залежно від конкретного законодавства та типу адміністративного правопорушення. Визначено, що розуміння вини, запроваджене деліктним законодавством, як «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності <...>, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності», унеможлиблює запровадження механізму адміністративно-деліктної відповідальності юридичних осіб, що знижує його ефективність.

Зроблено висновок, що запровадження ідеї та концепції про розуміння вини як елементу адміністративно-деліктних правовідносин, що відображають як суб'єктивне вольове ставлення особи до вчиненого діяння, так і об'єктивну

сукупність дій, що полягає у мінімізації його негативних наслідків, вимагає здійснення перегляду підходів до встановлення місця вини у адміністративно-деліктних правовідносинах.

У підрозділі 1.4 «*Форми та види вини в адміністративно-деліктних правовідносинах*» обґрунтовано, що встановлення сучасного концепту вини як умови адміністративно-деліктної відповідальності вимагає врахування не лише суб'єктивного психічного ставлення особи до вчиненого діяння, але і цілої сукупності інших факторів, що визначають як об'єктивний зміст діяння, так і його морально-правову оцінку учасниками суспільних правовідносин.

Визначено, що формами вини є умисел та необережність. З'ясовано, що умисна вина має розумітися як підстава, що розуміється як спрямування протиправності діяння; характеризує об'єктивну сторону правопорушення, визначаючи його вчинення внаслідок зловмисної домовленості з іншими учасниками адміністративних правовідносин; встановлює міру та вид адміністративного стягнення.

Обґрунтовано, що розуміння змісту необережності як форми вини виходить із розуміння категорій «необачність», «недобросовісність», «неналежність». Визначено, що розуміння необережності як форми вини відбувається крізь призму сукупності морально-етичних категорій, які встановлюють наявність у особи об'єктивної підстави для передбачення шкідливих наслідків та/або вжиття наслідків із їх усунення.

Приділено дослідницьку увагу визначенню змісту таких категорій, як «виправданий ризик» та «зловмисна домовленість», як видів вини в адміністративно-деліктних правовідносинах.

З'ясовано, що у своїй діяльності як фізична особа, так і юридична особа мають дотримуватися вимог відповідності внутрішнього бажання та зовнішнього волевиявлення суб'єкта. Визначено, що такі вимоги висуваються, зокрема, згідно із чинним адміністративно-процедурним та податковим законодавством України. Відповідно до актів адміністративно-процедурного та податкового законодавства України законодавець наділяє як фізичну особу, так і юридичну особу «внутрішньою волею». Зроблено висновок, що законодавством закріплюється, що оцінка діяльності особи має відбуватися через відповідність наміру діяти та об'єктивізацію таких намірів, де місце психічної оцінки ситуації застосовується лише у разі з'ясування обставин застосування до особи фізичного чи психічного насильства, обману або перебування особи у тяжкому матеріальному становищі.

Підкреслено, що згідно із чинним законодавством у юридичної особи є внутрішня воля, що має відповідати її зовнішньому волевиявленню, в тому числі і протиправному, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування до оцінки діяльності чи бездіяльності юридичних осіб характеристик вольового відношення, його усвідомлення без наявності в особи психічного відношення до вчиненого діяння. Наголошено, що розуміння вини має покладатися на вольовий аспект оцінки діяльності суб'єкта.

Розділ 2 «Застосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах: досвід України та зарубіжних країн» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах»* констатовано, що поняття вини в західноєвропейському деліктному праві ґрунтується на двох елементах: свободі та розумності. Коли правозастосовувач доходить висновку про вину особи, це означає, що особа могла уникнути заподіяння шкоди, якби поведилася як розумна людина. Іншими словами, поняття вини означає, що деліктодавець мав вибір, тобто існувало кілька доступних альтернатив, принаймні одна з яких не завдала б шкоди і була розумною. Вказано, що у більшості країн Східної Європи, Україна не є винятком, концепція вини та загалом розуміння адміністративного делікту було сформоване у середині ХХ ст. та містило такі ознаки, як: 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в законі; 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності; 3) правопорушення посягає на охоронювані законом об'єкти; 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення.

Доведено, що зарубіжний досвід правозастосування вини в адміністративно-деліктних правовідносинах хоч і обґрунтовує елементи ситуації вільного вибору, проте показує, що ці елементи не є достатніми для визначення вини. На підставі наведеного запропоновано доповнити наявний підхід до інституту вини ще одним елементом, а саме: особа винувата, якщо заподіяння шкоди було вчинено у ситуації, коли кількість доступних альтернатив становила не менше двох варіантів, і хоча б один з цих варіантів був законним.

У підрозділі 2.2 *«Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення»* проведений аналіз судової практики, який показав, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини. Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення. Таким чином, вина осіб, що притягуються до адміністративної відповідальності, не встановлюється у справах, у яких провадження закривається. Вказано, що вина особи у разі закриття провадження зі спливом строку накладення стягнення або не має аналізуватися взагалі, або має чітко встановлюватись із дотриманням усієї процедури, коли особа має визнаватись винуватою із закриттям провадження на підставі ст. 38

КУпАП. З метою усунення протиріч, які наявні у правозастосовній практиці, доцільно внести зміни до КУпАП шляхом закріплення обов'язку суб'єкта, який розглядає адміністративну справу, встановлювати вину особи у справах про адміністративні правопорушення у випадку закриття справи.

Вказано, що одним із дискусійних питань у правозастосовній практиці є питання, пов'язане з труднощами або взагалі неможливістю визначити форму вини в окремих складах адміністративних правопорушень. Констатовано, що у теорії адміністративного права традиційно умисел поділяється на два види: прямий та непрямий. Проте у сфері дорожнього руху розподілити такі види умислу в окремих випадках доволі проблематично. Виходячи з того, що законодавча конструкція визначень і умисної, і необережної вини належить лише до матеріальних складів адміністративних правопорушень, а більшість складів адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху є формальними, тому визнавати вину доцільно виходячи з того, що під час виконання формальних складів умисел полягає в усвідомленні протиправності дій у таких обставинах і бажанні їх вчинити, навмисності протиправної поведінки. Зроблено висновок, що зазначене питання потребує найскорішого врегулювання на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до КУпАП.

У *підрозділі 2.3 «Вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідношень»* вказано, що чинне законодавство щодо юридичної особи не визнає її суб'єктом адміністративного правопорушення, зокрема подібний підхід не закріплений у КУпАП. Національне законодавство, що регламентує адміністративну відповідальність юридичних осіб, на сучасному етапі не досить розроблене та є некодифікованим і розрізним. Саме тому у професійних колах точаться дискусії щодо розуміння вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення. Найбільш широкої підтримки знайшов підхід щодо розуміння вини юридичної особи як невиконання юридичною особою зусиль, які допускаються і вимагаються законодавством, для виконання покладених на неї обов'язків, за порушення яких передбачена адміністративна відповідальність, а також як невикористання наданих прав і можливостей для усунення причин адміністративного правопорушення. У зв'язку з наведеним вказано, що можливість адміністративної відповідальності юридичних осіб ніколи не заперечувалася науковцями у сфері адміністративного права.

Виділено етапи виникнення та розвитку інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб: 1) перший етап (1921–1961) пов'язаний з виникненням та визначенням адміністративної відповідальності юридичних осіб; 2) другий етап (1961–1981), на якому адміністративна відповідальність юридичних осіб була замінена особистою відповідальністю їх керівників та посадових осіб; 3) третій етап (1981–1991), на якому було встановлено, що відповідальність покладається лише на фізичних осіб; 4) четвертий етап (1991–і дотепер), на якому найважливішим атрибутом адміністративної

відповідальності юридичних осіб є застосування адміністративних стягнень до юридичних осіб за адміністративні правопорушення.

Зазначено, що максимальна ефективність адміністративної відповідальності юридичних осіб досягається її поєднанням з адміністративною відповідальністю фізичних осіб, особливо посадових осіб. У цій комбінації перша передбачає виключення негативних наслідків правопорушення, а друга створює негативні наслідки для безпосереднього винуватця. Обґрунтовано, що вина як елемент адміністративного правопорушення є формою поведінки правопорушника. Таке розуміння вини в адміністративному праві кардинально відрізняється від змісту поняття вини як інституту кримінального права. Ключ до розуміння вини у кримінальному праві полягає в тому, щоб зрозуміти, чи усвідомлювала особа характер свого діяння і чи передбачала вона або могла передбачити його наслідки, що фактично унеможливорює визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. Натомість наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій. Таким чином, вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною.

Зроблено висновок, що вина як елемент адміністративного правопорушення виражається в моделі поведінки правопорушника та характеризує його дії як такі, що не відповідають встановленим критеріям у конкретних випадках, передбачених чинним законодавством, що узгоджується з поняттям поведінкової (об'єктивної) вини. Відповідно, вина юридичної особи як елемент адміністративно-деліктних правовідносин визначається об'єктивним складником адміністративного правопорушення, тому у разі доведення вини важливі об'єктивні обставини адміністративного правопорушення, а не суб'єктивне ставлення юридичної особи до правопорушення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розкритті сутності та змісту вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

2. Визначено, що в межах адміністративно-правових відносин реалізується економічний та соціальний зміст взаємодії, підкреслюючи важливість балансу між ефективністю, справедливістю та процесуальною доцільністю.

Обґрунтовано, що економічність адміністративно-деліктних відносин проявляється як: їх зумовленість суспільною потребою, що розуміється як менша суспільна шкідливість адміністративно-деліктних відносин порівняно із кримінально-правовими відносинами; баланс між ефективністю та вартістю, що виявляється у забезпеченні ефективності адміністративно-деліктного провадження, що призводить до припинення протиправної діяльності та відшкодування завданої шкоди; процесуальна економія, яка повинна бути збалансованою, тобто забезпечувати ефективний контроль і відповідальність без надмірних витрат; дотримання балансу витрат; розумність строків адміністративних проваджень; їх публічний характер, що пов'язується із наявністю правил, що зумовлюють обов'язок переслідування та покарання, забезпечує виявлення та врегулювання порушень; врахування волі потерпілої особи, зокрема, в разі порушення приватного інтересу в адміністративно-деліктних відносинах.

3. Визначено, що розуміння вини в межах деліктних правовідносин виходить із застосування таких науково-теоретичних концептів, як концепт психологічної теорії та концепт поведінкової теорії. Встановлено, що відповідно до змісту психологічної теорії вини її сутність полягає у встановленні певного емоційного стану людини, перебуваючи в якому особистість негативно оцінює ефективність здійснених нею дій, бездіяльності чи ухвалених рішень.

Обґрунтовано, що збереження підходу, виробленого психологічною теорією, до розуміння вини є загрозою загалом процесів правозастосування та застосування стягнень за вчинене правопорушення.

4. Визначено, що застосування вини в межах чинного адміністративно-деліктного законодавства України є відображенням нормативного закріплення у національній правовій системі психологічної концепції вини, що фактично запроваджувалось активно у ХХ ст., і по суті було елементом «радянської» пропаганди та було сформовано в умовах тоталітаризму та відсутності ліберальних цінностей, що не вимагало від законодавця дієвого механізму застосування заходів адміністративної відповідальності до юридичних осіб, де домінуючими були державні та комунальні підприємства, винність яких не було сенсу встановлювати та доводити.

Обґрунтовано, що задоволення сучасних вимог необхідності трансформації здійснення управлінської функції держави та перегляду підходів до визначення змісту предмета та об'єкта адміністративного права, в межах якого формується концепт адміністративно-деліктного права як його підгалузі, є неможливим без перегляду концептуальних підходів до розуміння змісту вини як умови адміністративно-деліктних правовідносин.

5. Вказано, що у більшості країн Східної Європи, Україна не є винятком, концепція вини та загалом розуміння адміністративного делікту було сформоване у середині ХХ ст. та містило такі ознаки, як: 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в законі; 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності; 3) правопорушення посягає на

охоронювані законом об'єкти; 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення.

6. Доведено, що зарубіжний досвід правозастосування вини у адміністративно-деліктних правовідносинах хоч і обґрунтовує елементи ситуації вільного вибору, проте показує, що ці елементи не є достатніми для визначення вини. На підставі наведеного запропоновано доповнити наявний підхід до інституту вини ще одним елементом, а саме: особа винувата, якщо заподіяння шкоди було вчинено у ситуації, коли кількість доступних альтернатив становила не менше двох варіантів, і хоча б один з цих варіантів був законним.

7. Вказано, що вина особи у разі закриття провадження зі спливом строку накладення стягнення або не має аналізуватися взагалі, або має чітко встановлюватись із дотриманням всієї процедури, коли особа має визнаватись винуватою із закриттям провадження на підставі ст. 38 КУпАП. З метою усунення протиріч, які наявні у правозастосовній практиці, доцільно внести зміни до КУпАП шляхом закріплення обов'язку суб'єкта, який розглядає адміністративну справу, встановлювати вину особи у справах про адміністративні правопорушення у випадку закриття справи.

8. Обґрунтовано, що вина як елемент адміністративного правопорушення є формою поведінки правопорушника. Таке розуміння вини в адміністративному праві кардинально відрізняється від змісту поняття вини як інституту кримінального права. Ключ до розуміння вини у кримінальному праві полягає в тому, щоб зрозуміти, чи усвідомлювала особа характер свого діяння і чи передбачала вона або могла передбачити його наслідки, що фактично унеможливорює визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. Натомість наявність вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення визначається зовнішніми ознаками самого діяння і не потребує з'ясування ставлення правопорушника до своїх дій. Таким чином, вина в адміністративному праві є елементом об'єктивної частини складу адміністративного правопорушення, а не його суб'єктивною частиною.

Обґрунтовано доцільність доповнення статті 9 частиною четвертою Кодексу України про адміністративні правопорушення такого змісту:

«Винною особою є особа, що володіє вольовим усвідомленням значення діяння, можливості настання протиправних наслідків від його вчинення, але допускає його умисно чи необережно, що свідчить про її недобросовісність та нерозсудливість».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Червонописький В.С. Вина у адміністративно-деліктних правовідносинах: зарубіжний досвід правозастосування. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2023. № 12. С. 163–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/40>.

2. Червонописький В.С. Встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 235–241. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.34>.

3. Червонописький В.С. Формування наукового концепту вини в межах адміністративної науки. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2023. № 4. С. 93–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.14>.

4. Червонописький В.С. Концепції розуміння вини у адміністративно-деліктних правовідносинах. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7(59). С. 186–189. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.29>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Червонописький В.С. До питання критеріїв обґрунтованості вини. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 243–245. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-66>.

2. Червонописький В.С. Визначення форми вини в окремих складах адміністративних правопорушень. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : ІХ Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, м. Одеса, 15 грудня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 121–122. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-33>.

3. Червонописький В.С. Адміністративно-деліктні правовідносини: сутність та ознаки. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 244–246. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-65>.

АНОТАЦІЇ

Червонописький В.С. Вина у адміністративно-деліктних правовідносинах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2024.

У роботі здійснено характеристику інституту вини в адміністративно-деліктних правовідносинах. Вказано, що дослідження сутності вини як складника адміністративно-деліктних правовідносин вимагає звернення до наукових висновків, досягнутих як у суміжних галузевих дослідженнях, так і в межах загальноправових та загальнофілософських публікацій. Дослідження питання вини в межах різних галузей права вимагає комплексного підходу і

врахування різноманітних аспектів. Оскільки вина може мати різні юридичні наслідки, такі як кримінальна, цивільна чи адміністративна відповідальність, її розгляд потребує залучення експертів із різних галузей права. Розгляд питань вини може вимагати розгляду з позицій філософії та психології, оскільки вина як поняття може бути пов'язана із моральними та психологічними аспектами. Такий комплексний підхід дозволяє зрозуміти не лише юридичні аспекти вини, але й її етичний та психологічний вимір.

Уникнення узагальнення та розгляд питання вини з позицій різних наукових дисциплін може допомогти отримати більш повне і глибоке розуміння цього юридичного поняття.

Визначено, що питання вини є предметом наукових дискусій та наукових пошуків представниками як загальнотеоретичної правової науки, так і представниками галузевих юридичних наук, зокрема, у сфері кримінально-правових досліджень, фінансово-правових досліджень, досліджень з питань регулювання відносин у сфері містобудування, цивільно-правових та господарських наукових праць.

З'ясовано, що в межах приватно-правових відносин доведення вини як елементу правопорушення належить до факультативних вимог процесуального закріплення підстав застосування юридичних санкцій, тоді як для публічно-правового регулювання відповідальності вина часто розглядається як правовий імператив, що відповідно виключає визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного делікту.

Обґрунтовано відсутність комплексного підходу до встановлення змісту адміністративно-деліктних правовідносин на рівні окремого монографічного дослідження.

З'ясовано, що адміністративно-деліктна відповідальність є: механізмом, що застосовується державою задля захисту прав і інтересів особи в різних сферах соціального життя; як засіб публічного адміністрування.

Визначено, що дотримання історично зумовленої доцільності визнання того чи іншого діяння адміністративним правопорушенням обґрунтовує мінливість та плинність адміністративно-деліктних правовідносин, що зумовлює їх постійне перебування у стадії реформування.

Обґрунтовано, що адміністративно-деліктні правовідносини виникають у межах норм про адміністративну відповідальність і не можуть існувати поза межами санкціонованого державою примусу, обмежень та заборон.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративний делікт, адміністративно-деліктні правовідносини, вина.

Chervonopysky V.S. Guilt in administrative-tort legal relations. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2024.

The paper characterizes the institute of guilt in administrative-tort legal relations. It is indicated that the study of the essence of guilt as a component of administrative-tort legal relations requires reference to scientific conclusions reached both in related field studies and within the framework of general legal and general philosophical publications. The study of the issue of guilt within various branches of law requires an integrated approach and consideration of various aspects. Because guilt can have different legal consequences, such as criminal, civil or administrative liability, its consideration requires the involvement of experts from different fields of law. Consideration of issues of guilt may require consideration from the standpoint of philosophy and psychology, since guilt, as a concept, can be related to moral and psychological aspects. Such a comprehensive approach allows us to understand not only the legal aspects of guilt, but also its ethical and psychological dimensions.

Avoiding generalizations and considering the issue of guilt from the standpoint of different scientific disciplines can help to gain a more complete and in-depth understanding of this legal concept.

It is determined that the issue of guilt is the subject of scientific discussions and scientific research by representatives of both general theoretical legal science and representatives of branch legal sciences in the field of criminal law research, financial and legal research, research on the regulation of relations in the field of urban planning, civil law and economic scientific works.

It is found that within the framework of private law relations, proving guilt as an element of an offense refers to the optional requirements of procedural consolidation of the grounds for the application of legal sanctions, while for public law regulation of liability, guilt is often considered as a legal imperative, which, accordingly, excludes the recognition of a legal entity as a subject of an administrative tort.

The lack of an integrated approach to establishing the content of administrative-tort legal relations at the level of a separate monographic study is substantiated.

It is found that administrative-tort liability is: a mechanism used by the state to protect the rights and interests of a person in various spheres of social life; as a means of public administration.

It is determined that compliance with the historically determined expediency of recognizing an act as an administrative offense justifies the variability and fluidity of administrative-tort legal relations, which causes their constant being in the stage of reform.

It is substantiated that administrative-tort legal relations arise within the norms of administrative liability, and cannot exist outside the limits of coercion, restrictions and prohibitions sanctioned by the state.

It is determined that administrative-tort relations are characterized by a certain set of general and special features. The general features of administrative-tort relations, which determine their similarity with other types of tort legal relations, include: the volitional nature of the offender's actions, which determine the direction of their actions or activities; historically conditioned nature of their occurrence and regulatory protection; normative form of interaction between the state, society and the individual; sanctioned by the state. Special features of administrative-tort legal

relations are as follows: the need to comply with the procedure for the application of law-restrictive prohibitive influence; the presence of a special subject composition of legal relations; promptness of application of administrative penalties.

It is emphasized that the problem of implementation of administrative-tort legal relations is the lack of private prosecution within the framework of their procedure for the application of conciliation relations. It is determined that the introduction of the institute of conciliation for administrative-tort relations will reduce both the level of administrative torts and increase the level of efficiency of the execution of administrative penalties and the implementation of the function of restoring the violated right as a result of committing an administrative offense.

The immanent nature of administrative-tort relations is substantiated, which testifies to the existing connection between subjects, objects and procedures, which constitutes the internal content of such relations. It is concluded that there is a close connection between the offense (tort), responsibility for it and the procedures for its consideration and recovery. It is emphasized that the immanence of administrative-tort relations is determined by the fact that they constitute a single complex, in which the offense (tort) not only violates the norms of law, but also activates the mechanisms of responsibility defined by law, which is important for ensuring the effective implementation of measures of administrative responsibility, as well as for ensuring stability and consistency in legal relations related to administrative offenses.

It is determined that the structure of administrative-tort legal relations is three-element and consists of: object, subjects and content as a set of rights and obligations of subjects that are implemented in interaction between participants in legal relations.

Key words: administrative offense, administrative tort, administrative-tort legal relations, guilt.

Підписано до друку 18.03.2024. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1100.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.